

OM SVEN NILSSONS ENGELSKA FÖRBINDELSER (LYELL, DARWIN OCH LUBBOCK).

AV STEN LINDROTH.

Med rätta intager Sven Nilsson ett hedersrum i den svenska forskningens historia under 1800-talet. Genom sin ovanliga mångsidighet liksom genom en mer än vanligt lång levnad — han avled först 1883 vid 96 års ålder — kom han under större delen av seklet att spela en ytterst inflytelserik roll inom vid ett första påseende vitt skilda vetenskapsgrenar. Tungt vägande, delvis banbrytande bidrag lämnade Sven Nilsson inom faunistiken, djurgeografien, geologien, paleontologien, fornforskningen och antropologien. Hans kraftfulla, målmedvetna personlighet är dessutom ovanligt intressant. Nilssons liv och vetenskapliga verksamhet belysas, förutom av hans utgivna skrifter, av ett rikt otryckt källmaterial, företrädesvis bevarat i universitetsbiblioteket i Lund; dit ha i skilda repriser överlämnats hans efterlämnade papper: självbiografiska utkast, dagboksanteckningar, brev, koncept, anteckningar m. m. Ett och annat ur denna samling har på senare år tillgodogjorts av forskningen. Sven Nilssons fragmentariska självbiografiska anteckningar utgavos 1923 av Gunnar Wetterberg, och ett par av brevsviterna ha publicerats, nämligen de talrika breven från Berzelius (1932) och ett mindre antal från den danske geologen J. G. Forchhammer (1922), i båda fallen tillsammans med Nilssons annorstädes bevarade skrivelser till dessa män. Det förtjänar även nämnas, att Bengt Hildebrand i sin undersökning av den danske arkeologen C. J. Thomsens svenska förbindelser (1937) med gott utbyte använt dennes korrespondens med Sven Nilsson.¹ Men i det väsentliga återstår ännu att genomarbeta och utnyttja dennes skriftliga kvarlätenheter. Det skulle otvivelaktigt bäst ske i samband med en monografi över

¹ Sven Nilssons självbiografiska anteckningar, utg. av G. Wetterberg, *Historisk tidskrift för Skåneland*, Bd 5 (1923), s. 292—328; *Jac. Berzelius' Brev*, utg. genom H. G. Söderbaum, XIV: *Brevväxling mellan Berzelius och Sven Nilsson*, Uppsala 1932; *Breve til og fra J. G. Forchhammer*, udg. af A. Clément, II: *J. G. Forchhammer og Sv. Nilsson*, København 1922; *B. Hildebrand, C. J. Thomsen och hans lärda förbindelser i Sverige 1816—1837*, 1—2, Stockholm 1937—38, s. 702 ff.

männen och hans verk — ett arbete som från flera synpunkter kunde bli mycket givande, och som man hoppas att någon i framtiden ville påtaga sig.

Här skola endast några av Sven Nilssons engelska förbindelser behandlas, i anslutning till bevarade brev i Lunds universitetsbibliotek. Nilsson trädde efter hand i nära kontakt med flera av Englands ledande naturhistoriker och besökte vid upprepade tillfällen landet, stadd på forskningsfärd eller som kongressdeltagare; första gången var 1836, därefter åren 1847, 1860, 1864 och 1868.² Det dröjde dock, innan hans vetenskapliga verksamhet vann tillbörligt beaktande i England, naturligt nog, då hans viktigaste skrifter mest byggde på svenskt material och ursprungligen publicerades på modersmålet. Vid British Associations möte i Oxford sommaren 1847 höll dock Nilsson flera anföranden (om Skandinaviens urinnevånare, om förändringar i den svenska faunan och om det svenska landets höjning och sänkning), delvis återgivna i kongresshandlingarna³, och två år senare trycktes i en engelsk tidskrift ett utdrag ur hans Skandinavisk fauna om *The extinct and existing bovine animals of Scandinavia*. Om Nilssons stora och betydelsefulla arkeologiska arbeten, på svenska publicerade fr. o. m. 1838 under titeln *Skandinaviska Nordens urinnevånare*, hade man under alla omständigheter ganska vaga föreställningar i engelska fackkretsar ännu vid 1860-talets början. »I assure you», skrev John Lubbock till honom 1863, »that your name is very well known in England not only as a Naturalist but also as an Archaeologist; still your works are not so well distributed in this country as could be wished».⁴ Detta år utkom emellertid en tysk översättning av Urinnevånarnas bronsåldersparti (*Die Ureinwohner des Skandinavischen Nordens. Das Bronzealter*, Hamburg 1863), vilket därigenom blev internationellt tillgängligt, och mot årtiondets slut förelåg även stenåldersdelen översatt, inte bara till tyska utan också till engelska och franska.

I det följande skola tre av Sven Nilssons engelska korrespondenter uppmärksammas: Charles Lyell, Charles Darwin och den nyssnämnde John Lubbock. Den svenske forskarens tankeutbyte med dem ådagalägger klart nog hans mångsidighet — med Lyell talade Sven Nilsson i första hand som geolog och med

² Sven Nilssons biografiska data här och nedan efter Lunds universitets matrikel 1879, Lund 1879, s. 56 ff.; dit hänvisas även för hans bibliografi.

³ Det gäller de båda förstnämnda föredragen. Att Nilsson, i sammankomstens geologiska sektion, även höll ett anförande »on the Rise and Sinking of Sweden», framgår av en hänvisning i Report of the seventeenth meeting of the British Association 1847, London 1848, s. 31.

⁴ John Lubbock till Sven Nilsson 23/11 1863, i Lunds universitetsbibliotek, liksom alla nedan återgivna eller citerade brev till Nilsson,

Darwin som faunist, medan han med Lubbock diskuterade de arkeologiska frågor som med åren kommit att alltmera lägga beslag på hans krafter.

I.

Charles Lyell och Sven Nilsson lärde känna varandra redan vid 1830-talets mitt. Förbindelsen knöts under den engelske forskarens svenska resa. Lyell var vid denna tid (1834) i sin fulla mannaålder, han var 37 år och hade just avslutat sitt storverk, *Principles of geology*, vars tre delar utkommit åren 1830—33. Hans där utformade lära om de geologiska förändringarna som orsakade av ännu verkande krafter blev som bekant epokgörande och inledde ett nytt skede i geologiens historia.

Förmögen och oberoende företog Lyell talrika forskningsfärder till kontinenten. Våren 1834 avreste han till Danmark, anlände till Köpenhamn i slutet av maj och omhändertogs där av Forchhammer, med vilken han exkurrerade.⁵ I början av juni fortsatte Lyell till Lund, där han uppsökte Sven Nilsson; Forchhammer hade försett honom med ett introduktionsbrev och prisade honom där som »en af de behageligste Mænd jeg kjender».⁶ Lyell och Nilsson voro tillsammans under två dagar; svensken visade Lyell sin fossilsamling, och de företogo en geologisk exkursion i Lunds omgivning. Därefter fortsatte den senare sin resa utmed östkusten till Stockholm, där han träffade Berzelius, som vänligt tog sig an honom, och ivrigt samlade vittnesbörd om kustlinjens höjning; han samtalade också med geologen och kemisten Wilhelm Hisinger, vars sätt dock inte särskilt behagade honom. I Uppsala, som sedan stod på programmet, uppsökte Lyell Wahlenberg och den originelle naturaliesamlaren och bibliofilen Gabriel Marklin, med vilken han sedan växlade några brev.⁷ Efter geologiska utflykter i Uppland reste Lyell till Falun, sedan åter till Stockholm och snart vidare landvägen till Västergötland, där Kinnekulle studerades, och därefter till Uddevalla för att undersöka de berömda skalbankarna.

Strax före sin slutliga avfärd från Göteborg den 21 eller 22 juli skickade Lyell till Sven Nilsson ett långt, av vetenskapliga fynd och iakttagelser fyllt brev, på-

⁵ Lyells skandinaviska resa 1834 är ingående skildrad i brev och journaler, tryckta i *Life, letters and journals of Sir Charles Lyell I*, London 1881, s. 407—443.

⁶ Forchhammer till Sven Nilsson 4/6 1834; Breve til og fra J. G. Forchhammer II, s. 4 f.

⁷ Fem brev från Lyell till Marklin från tiden 26/6—28/10 1834 i UUB, G 170 c. Av de sista breven, från London i oktober, framgår att Lyell för Marklins räkning skaffade och översände engelsk vetenskaplig litteratur.

börjat redan i Gävle några veckor tidigare. Han sammanfattade där, vad han under sin svenska resa iakttagit och lärt.

Gefle. Juillet 2^d.

Mon cher Monsr.

Je ne vous enverrai pas cette lettre probablement que de Gotheborg, mais quand j'ai rarement du loisir pour écrire pendant le voyage je profiterai d'une occasion qui se présente de commencer, au moins quelques mots. J'ai visité Runneby et j'ai examiné l'endroit donc vous m'avez parlé, et j'ai trouvé même les ouvriers qui avoient vue les coquilles, en faisant les fondations d'une maison tout prêt de la riviere dans la ville a une hauteur d'a peu près 30 pieds au dessus la mer. Mais à present tout est encore caché 10 pieds sous la surface. Dieu sait si les coquilles etoient lacustres ou marines. J'ai trouvé les coquil^ls marines de la baltique a Södertelje 90 pieds au dessus la mer — et a Solna 30 pieds — et a Upsala 80 pieds et a Ulfva près d'Upsala — et a Skjerplinge près d'ici.

La maison fossile decrite par Nordewall qu'on a trouvé a Sodertelje en creusant le canal est un fait étonnant. J'ai visité l'endroit. Marklin a Upsala m'a donné beaucoup de bons renseignements sur les trilobites et orthoceres etc et aussi des échantillons, mais M. Hisinger ne m'en a pas donné une seule, probablement parcequ'il a tout donné a l'academie? Mais je ne dois pas me plaindre quand j'ai reçu tant de fossiles dans les deux universités de la Suede, quoique je n'ai pas été si hereux dans la capitale. Le bon curé dans la petite isle d'Iföo nous a reçu avec une hospitalité que je n'oublierai jamais.

Tout indique ici que la mer fait la retraite. Je m'occupe a present d'examiner les marque anciennes et modernes qu'on a fait sur les roches. Malgré tout ce qu'on dit il me parait que Calmar n'a pas bougé depuis 5 siecles, de moins qu'on ne veut pas que les 2 grand tours ronds, qui donnent sur la mer n'etoient pas construit originairement dans les eaux. Les flots battent actuellement leur base. M. de Berzelius m'a été bien obligeant.

Fahlun. Je reprend ma plume ayant retourné des grand mines. Vous connaissez sans doute Monsr. Adjuncten Marklin a Upsala, c'est un homme plein de zele et de connaissance et d'un caractere simple et originale. Il etoit avec moi à Ulfva. A Gefle je n'ai pas trouvé vivants dans la mer, ni le cardium edule ni le mytilus, ni la tellina baltica seulement une tres grande quantité de lymnees (*Helix baltica* Linne?). A Oregrund j'ai trouvé la tellina, avec une neritine. Je n'ai pas vu la mya arenaria (Linné) plus au nord qu'a Calmar. Là elle etoit bien petite. Je ne l'ai pas trouvé fossile non plus.

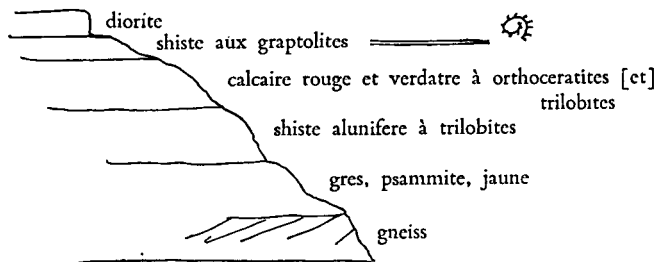
Après avoir été retardé un peu par le detour a l'isle d'Iföo je n'ai pas fait une visite a votre ami M. le Comte Wactmeister, heureusement car M. de Berzelius m'a dit que justement a ce temps la il etait très malade et au lit. Je ne vous suis pas moins obligé pour votre lettre. J'espere qu'elle n'a rien contenu excepté une presentation pour moi, car je l'ai detruit sans la lire.

Stockholm 9. Juillet. Il m'a été impossible de visiter la Norvege cet année comme je m'avois propose quand j'etois a Lund. J'ai trouvé tant a m'interessier en Suede et

le pays est si vaste. M. Le Col. Hällström m'a prit avec lui à une localité de coquilles 70 pieds au dessus la mer a Bränkyrka au Sud de Stockholm. Là j'ai trouve pour la premiere foi la mélange des especes marines de Solna avec la neritine et les autres especes d'eau douce qu'on doit decouvrir dans un ancien lit de la baltique. Je vous assure que je ne puis pas nullement expliquer la position de la cabane enselvie [!] de Södertälje sans supposer un affaïssment, puis une soulevement.

Je ne serai pas surpris donc, si vous avez decouvert les signes d'une abaissement récent de la terre des côtes de Scanie. Je vous prie de m'ecrire si vous avez aucunes preuves pour confirmer cet idée là.

Lidköping. Juillet, 14. J'ai trouvé sur Kinnekulle le shiste aux graptolites precisement comme a Fogelsång.

Je crois que j'ai vue des traces de la coquille orbiculaire qui accompagne les graptolites a Fogelsång.

Gotheborg. Juillet 20. Me voici arrivé ici ou je partirai par le bateau à vapeur pour Hull. Dans l'isle d'Orust il y a des preuves d'une elevation graduelle depuis les derniers 60 ans. Croyez vous que M. Hisinger a trouvé la *Tellina baltica* a Trollhättan comme il pretend? Cette espece existe telle dans l'ocean. Hisinger dit quil l'a de Trollhättan ou se trouve la formation oceanique d'Uddevalla.

Je suis trop presse pour vous ecire de plus a présent mais le moment que j'ai imprimé les resultats de mon voyage en Suedę je vous en enverrai un exemplaire avec beaucoup de reconnaissance pour les renseignements que vous m'avez bien donné a Lund. Je suis mon cher monsieur votre dévoué

Cha. Lyell

Lyells innehållsrika redogörelse må här tala för sig själv, så mycket mer som den knappast ger något väsentligt utöver den fylligare framställningen av den svenska resan i hans *Life, letters and journals* (1881). Det skall endast tilläggas, att brevets Nordewall är den bekante bergsmekanikern och vattenbyggaren Erik Nordewall, vilken under 1800-talets första decennier ledde arbetet vid Södertälje kanal; den överste Hällström, med vilken Lyell exkurrerade till Bränkyrka, är den likaledes välkände kartografen, överstelöjtnant Karl Peter Hällström.

Den svenska resan blev av stor betydelse för Lyells fortsatta geologiska arbete. Det var särskilt två problem som fångslade honom: flyttblockens ursprung och den svenska vallens höjning, i vilken han såg ett högst märkligt fenomen, som skulle komma att förändra hans »mode of treating the science».⁸ Efter återkomsten till England sammanfattade Lyell sina forskningsresultat härom i en stor uppsats, *On the proofs of a gradual rising of the land in certain parts of Sweden*, tryckt i *Philosophical Transactions* 1835. Han nämner där flitigt de svenskar som under hans resa stodo honom bi, bland dem Sven Nilsson, karakteriserad som välkänd av geologer genom sitt värdefulla arbete om Skånes fossil (*Petrificata suecana* 1827).⁹ Gå vi till den nya, översedda upplaga av Lyells *Principles* som han samtidigt färdigställde, finna vi självfallet de nya resultaten inarbetade.¹ Sven Nilsson får Lyell även här tillfälle att citera några gånger, dock i andra sammanhang.²

Man kan fråga sig, om Nilsson genom bekantskapen med Lyell kom att omfatta dennes nya, »aktualistiska» syn på jordens utvecklingshistoria, sådan den framlades i *Principles*. Problemet saknar inte vikt men skall inte här utredas. Det må endast hänvisas till ett av Nilssons brev till Berzelius sommaren 1838, där han på tal om N. G. Sefströms avhandling om istidsräffloras uppkomst kategoriskt förklarar, att den »kullkastar med onekliga fakta hela Lyells system».³ Svensken Sefström hade 1836 framlagt sin delvis fantastiska teori om en katastrofartad »petridelaunisk» flod, vilken skulle ha orsakat såväl klippräfflorna som flyttblockstransporten. Denna åskådning gick stick i stäv med Lyells geologiska grundkonception. Engelsmannen tillbakavisade också vid sin tolkning av de erratiska bildningarna (flyttblock o. s. v.) varje tanke på en dylik gigantisk flodkatastrof.⁴ Nilsson övertygades emellertid genast av Sefströms lära. Den förkastelsesdom han i sammanhanget uttalade över Lyells »system», måste innebära, att han vid denna tid inte trodde på dess bärande tes, möjligheten att genomgående referera geologiska fenomen till »causes now in operation».

Ytterligare två brev från Lyell finnas i Sven Nilssons arkiv. De äro först från 1860-talet. Att de båda forskarna under mellantiden uppehållit förbindel-

⁸ *Life, letters and journals* I, s. 436.

⁹ *Philosophical Transactions* 1835, s. 5.

¹ Ch. Lyell, *Principles of geology*, fourth ed., London 1835, II, s. 331—349: *Elevation and subsidence of land without earthquakes*.

² Jfr a. a., III, s. 75, och IV, s. 289.

³ Sven Nilsson till Berzelius 5/6 1838; *Berzelius' Brev*, XIV, s. 131.

⁴ Om Sefströms teori och diskussionen kring den, jfr A. G. Högbom, »Den petridelauniska floden»; *Lychnos* 1936.

sen, kan dock anses säkert; därpå tyder redan den familjära tonen i dessa skrivelser. Utan tvivel hade Nilsson under sina engelska resor besökt Lyell i hans hem. Denne hade med åren kommit att ägna alltmer intresse åt antropologiska och arkeologiska uppgifter. I det bekanta verket *The geological evidences of the antiquity of man* (1863) har Lyell visat, att människan måste tillskrivas en långt högre geologisk ålder än man vanligen räknat med. Sven Nilsson hade å sin sida med stor energi fullföljt sina arkeologiska forskningar och i det 1862—64 utgivna andra bandet av *Skandinaviska Nordens urinvånare* framlagt sin uppfattning om den nordiska bronsålderskulturen. Målmedvetet sökte han där leda i bevis den förfelade tesen, att den vore av feniciskt ursprung. Någon gång i början av 1865 tillställde han Lyell ett manuskript om den berömda stensättningen i Stonehenge nära Salisbury, i vilken han ville se ett bronsåldersmonument, upprest av fenicierna. Samtidigt måste han ha bett Lyell ombesörja dess publicering i någon engelsk tidskrift, såsom framgår av dennes svarsbrev:

53 Harley Street
May 5th 1865

My dear Professor Nilsson,

I ought sooner to have acknowledged the receipt of your paper on Stonehenge but I wished to read it first (which I have now done with great interest & profit) & then to consult our friend Mr John Evans as to the most fitting place for its publication.

We finally agreed that it would be most highly appreciated at the Ethnological Society & Mr Crawford who values the paper highly & who will lay it before the next meeting of the Council of the Ethnological expects that it will be read in about a fortnight & will give rise to a most animated debate.

There will be a great difference of opinion. Many will go along with you in thinking that the Druids may have had nothing to do with such edifices; but the same antiquaries are not prepared to ascribe works of such magnitude, erected so far from the coast & from Cornwall to the Phoenicians.

It seems to me that you have made out a very strong case in favour of ascribing Stonehenge to the age of bronze, & if your paper proved nothing else this would alone be a great step. I hope Mr Evans will write to you about your paper after it has been read, as his opinion will be worth so much more than mine.

I am quite sure that what you have said will give rise not only to many other memoirs but also to many researches & discoveries in the British isles.

My wife desires her kind remembrances to you & your daughter & believe me my dear Prof. Nilsson

ever very truly yours
Cha. Lyell

Lyell var alltså beredd att godtaga Nilssons datering av Stonehenge till bronsåldern — den anses ännu i dag vara ganska riktigt — men liksom flertalet sak-

kunniga förmådde han inte smälta hans feniciska teorier. Om uppsatsens vidare öden i England erfares endast, att den kring mitten av juni föredrogs i Ethnological Society; John Evans, den bekante arkeologen, underrättade Sven Nilsson därom.⁵ Men i sällskapets handlingar synes den aldrig ha tryckts, trots den uppskattning som dess nitiske ledamot, den nu ålderstigne orientalisten John Crawford ådagalade.

Det tredje och sista brevet från Lyell är daterat i februari 1868. Han tackar Nilsson för ett exemplar av dennes *The primitive inhabitants of Scandinavia*, om vilken mera nedan, och han diskuterar med honom vissa engelska stenåldersfynd.

73 Harley Street
Feb. 24: 1868.

My dear Mr Nilsson

I ought to have thanked you before for a copy which I received of the English translation of your "Primitive Inhabitants of Scandinavia". It came to me inscribed as "from the author" & I have been reading it with much pleasure & instruction. The numerous figures in the Plates are very well done & will be very useful to our antiquaries & geologists.

Your account of the manner in which you made gunflints & so learned the meaning of the ancient stone hammers is very interesting. I wish your book had been known as it ought to have been many years ago but I am sure it will now be appreciated. It is very striking to look at your 270 figures & to see how different these antiquities are from those which we are collecting from the older stone period, with the exception of the flint flakes. I have not yet had time to study your book as much as I hope to do being busy in printing a new edition of my Principles.

You will be glad to hear that an oval hatchet of the Palæolithic type has just been discovered in the chalk flint gravel in the cliffs of the Isle of Wight as many had previously been discovered in the capping of flint gravel in the cliffs of the opposite side of the Solent or channel between the Isle of Wight & Hampshire. Thus we have a great tabular mass of gravel more than forty miles east & west & twenty north & south through which these Palæolithic implements are dispersed. The chalk flints must have come twelve miles & the tabular mass of which they form a part resting on the tertiary strata is from ten to twenty feet thick the valleys having been cut out since this overlying drift was formed. We have therefore great geographical changes & the extinction of many large mammalia to attest the antiquity of these Palæolithic tools. But we have also a change of climate for there are large blocks of tertiary sandstone twenty-two feet in circumference in the middle of the chalk-flint drift & other proofs of ice-action.

⁵ John Evans till Sven Nilsson 16/6 1865. Evans avböjde liksom Lyell Nilssons feniciska tolkning av Stonehenge; jfr även ett tidigare brev från honom, av 21/5 s. å.

My wife joins me in kind regards to yourself & your daughter & we hope there is some chance of our seeing you at Norwich in the autumn.

Believe me my dear Mr Nilsson

ever truly yours
Cha. Lyell

II.

Om Charles Darwins svenska förbindelser har tidigare mycket litet varit känt. Ett brev till Frithiof Holmgren rörande vivisektionsfrågan från mycket sen tid (1881) har dock publicerats, ursprungligen i Times redan några dagar efter dess nedskrivande, därefter i den välkända editionen av Darwins Life and letters.⁶ Det vore dock ganska egendomligt, om Darwin inte trätt i kontakt med andra av tidens svenska naturforskare; karakteristisk för honom var just metoden att genom en utsträckt korrespondens skaffa sig upplysning i de frågor som sysselsatte honom. Det visar sig också, att han brevväxlade med båda de ledande svenska zoologerna vid 1800-talets mitt: Nilsson och Sven Lovén. Om förbindelsen med den senare underrättas vi i ett av Darwins brev till den förut nämnde Forchhammer; det är så tidigt som från 1849, ett decennium innan Origin of species utkom. Darwin var nu djupt begravnen i det tålmodsprövande arbetet med sin stora monografi om cirripederna, och han ville av Lovén erhålla ett exemplar av den märkliga parasitiska formen *Anelasma (Alepas) squalicola*, som svensken upptäckt och beskrivit; brevet till Lovén i detta ärende bad han Forchhammer förmedla.⁷

Darwins korrespondens med Sven Nilsson infaller vid en senare tidpunkt. Den består av två korta skrivelser från åren 1868—69. Darwin höll vid denna tid på med sin bok om människans historia och könsurvalet, *The descent of man*, utkommen 1871. I augusti 1868 tillställde han sin näre vän och förtrogne, botanisten Joseph Dalton Hooker följande brev:

⁶ The life and letters of Charles Darwin, ed. by F. Darwin, Vol. III, London 1888, s. 205 f.

⁷ Darwin till Forchhammer 12/11 1849; Breve til og fra J. G. Forchhammer, III: J. G. Forchhammer og Charles Darwin (1926), s. 2. Jfr Ch. Darwin, A monograph on the subclass Cirripedia: The Lepadidæ, London 1851, s. 169—180; det förefaller, som Lovén aldrig sänt Darwin det begärda exemplaret. Se även Darwin till lady Lyell, odat. brev (hösten 1849): Darwin ber adressaten översätta ur ett arbete av Lovén om cirripederna och frågor om Lyell känner svensken, till vilken han vill skriva; More letters of Charles Darwin, ed. by F. Darwin, London 1903, II, s. 125.

Down Bromley
Kent Aug. 19 1868

My dear Hooker

I dare say you could find some naturalist who could obtain for me from Professor Nillson a little piece of information.

It is whether with the Reindeer in which both Sexes are horned, are the horns *first* developed (or are they developed in a greater degree) at an earlier or later age, or at nearly the same period of life as with all other deer, in which the males alone have horns?

The comparison would be fairest with species of nearly the same size & inhabiting the same climate.

If Prof. Nillsson does not know, would it be possible to interest him enough to obtain for me in his own country this piece of information about which I am very curious.

Believe me

yours very sincerely
Charles Darwin

En närmare uppfattning om vad frågan gällde, ger Darwins utförliga behandling av den i *Descent of man*. I sin diskussion av könsurvalet och de sekundära könskaraktärerna söker han här, något förenklat uttryckt, bevisa tesen att de könsbundna karaktärerna uppträda sent under individens livstid, de icke könsbundna tidigare. Hjortdjuren ge ett utmärkt tillfälle att pröva saken; i regel bära endast hanarna horn, med ett undantag, nämligen renen.⁸ Darwin saknade emellertid nu (1868) säker kunskap om, vid vilken tidpunkt hornen började utvecklas hos de unga renarna; genom Hookers förmedling ville han för den skull nå förbindelse med Sven Nilsson, den erkände experten på Skandinavians däggdjursfauna.

Detta mötte inga svårigheter. Nilsson befann sig vid denna tid i England, där han — vilket Darwin otvivelaktigt kände till — bevistade British Associations sammankomst i Norwich. Till yttermera visso var Hooker president vid mötet. Han överlämnade Darwins brev till Nilsson, i vars korrespondens det sedan förblivit liggande. Emellertid kunde Nilsson inte omgående besvara den ställda frågan; i däggdjursbandet av hans Skandinavisk fauna (1820) saknas också varje uppgift om tidpunkten för hornbildningen hos renen. Snart, möjligen medan han ännu var kvar i England, måste dock Nilsson ha tagit itu med problemet, men några djupare efterforskningar torde han tillsvidare inte ha hunnit med, såsom synes framgå av Darwins första brev till honom:

⁸ Ch. Darwin, *The descent of man and selection in relation to sex*, London 1871, I, s. 285 ff.

Down. Bromley.
Kent. S. C.
Oct 31st [1868]

Dear and Honoured Sir

I am very much obliged for your great kindness in sending me the reference about the Reindeer through Dr Hooker. When next in London I will consult the work, and should be grateful for any further information from you. You will easily perceive that what I wish to ascertain is whether there is any relation whatever between the period of development of a character and its transmission to one sex alone or to both sexes.

I have much pleasure in enclosing my photograph, & if it would not cause you too much trouble I should very much like to possess one of you, as I have a collection of the photographs of eminent naturalists.

With the most sincere respect I remain yours sincerely & obliged

Charles Darwin

Det framgår sålunda, att Sven Nilsson genom Hooker tillställt Darwin en literaturanvisning av inte närmare känt slag; samtidigt måste han ha utlovat ytterligare upplysningar vid senare tillfälle.⁹ De avsändes någon gång mot årets slut, ty Darwin tackade för dem i ett kort brev från nyåret 1869:

Down. Bromley.
Kent. S. C.
Jan. 5 1869

Dear & Honoured Sir

I thank you sincerely for your great kindness in having taken so much trouble to oblige me.

The information which you have sent is exactly what I wanted, & will be of the greatest value to me.

I am very proud to be [to be] able to add your photograph to my collection of eminent naturalists.

With my best thanks & the most sincere respect I remain my dear Sir

yours truly obliged

Charles Darwin

I det ovan uppmärksammade avsnittet av Descent of man har Darwin inarbetat de notiser som Nilsson sänt honom. Det visar sig, att Nilsson i Lappland låtit företaga »special enquiries» för Darwins räkning. De gåvo vid handen, att renkalvens horn började växa fram redan 4—6 veckor efter födseln och samtidigt

⁹ Jfr även Hooker till Sven Nilsson 21/10 1868: »I have given your message to Mr Darwin, who is very anxious to hear about the Reindeers.

hos båda könen; hos övriga hjortar, där blott hanen var hornbärande, dröjde det 10 till över 12 månader innan hornen framkommo. Här ha vi alltså, sammanfattar Darwin, en bildning som utvecklas vid en osedvanligt tidig ålder hos en art i familjen och dessutom är gemensam för båda könen.¹ Nilssons uppgifter voro sålunda av det största värde för Darwin. De passade förträffligt in i schemat och styrkte honom i hans tes.

III.

Sven Nilssons förbindelse med John Lubbock äger intresse först och främst genom de konsekvenser den fick för spridningen av hans arkeologiska arbeten och forskningsresultat. Lubbock blev i viss utsträckning hans litterära agent i England; sammanlagt 36 brev sände engelsmannen honom under årens lopp.

John Lubbock (lord Avebury)² är kanske numera tämligen bortglömd, men under 1800-talets senare del och ännu in på detta sekel var han en av de prominenta gestalterna i Englands vetenskapliga värld. I sin mångsidighet erinrade han om Sven Nilsson; ekonomiskt oberoende som så många av tidens engelska naturforskare kunde han också ägna sig åt vad som fångslade honom. Till professionen egentligen bankir tog Lubbock livlig del i det politiska livet, där han gjorde flera betydelsefulla insatser, men särskilt var han en ambitiös och skicklig naturforskare. I mycket lästa skrifter populariserade han vetenskapens rön, gärna i ganska filosofisk form, och arbetade samtidigt självständigt inom antropologien och entomologien. När Lubbock först sökte kontakt med Sven Nilsson var han en ung man om 29 år, ännu tämligen okänd. Det var på våren 1863; han ämnade sig till det skandinaviska naturforskarmötet i Stockholm, som skulle äga rum under sommaren. Där träffade han Sven Nilsson, gemensamma intressen bundo genast samman de båda männen, och fram t. o. m. 1870-talets mitt brevväxlade de med varandra.

Korrespondensen mellan Lubbock och Sven Nilsson rör sig nästan uteslutande om arkeologiska och antropologiska spörsmål. Från början står ett problem

¹ Descent of man, s. 288. — Det kan tilläggas, att Darwin i samma verk (s. 233) åberopar sig på Nilsson även i annat sammanhang. Det gäller den kroppsliga och andliga likheten mellan skilda människoraser och människor från olika historiska perioder, vilken Darwin var angelägen att understryka; han hänvisar till Nilssons Primitive inhabitants, enligt vilken »the stone arrow-heads, brought from the most distant parts of the world and manufactured at the most remote periods, are . . . almost identical».

² Jfr The life-work of lord Avebury (Sir John Lubbock), ed. by A. Grant Duff, London 1924.

i förgrunden: publiceringen på engelska av svenskens arkeologiska huvudverk, Skandinaviska Nordens urinvånare. I ett brev från Köpenhamn 22/8 1863 erinrar Lubbock om Nilssons muntliga löfte att förse honom med en engelsk översättning av bokens båda delar; emellertid tog han sedan för säkerhets skull saken i egna händer och hade redan inom en månad färdig en engelsk version av bronsåldersdelen (Lubbock 22/9 1863). Därefter drogo förhandlingarna ut på tiden. Våren 1866 meddelade Lubbock, att han sökte träffa en överenskommelse med förläggarfirman Longmans, Green & Co.; planen hade tillsvidare inskränkts till att gälla endast stenåldersdelen. Den utkom också sent omsider, i början av 1868, under titeln *The primitive inhabitants of Scandinavia*. Som bokens utgivare stod Lubbock, vilken även försett den med en lång, resonerande inledning och ett antal noter. Den engelska texten hade gjorts i Sverige under överinseende av Nilsson, som för ändamålet hade omarbetat den närmast föregående svenska upplagan.

I sitt företal till *The primitive inhabitants* hyllar Lubbock dansken Thomsen och Sven Nilsson som Nordens ledande arkeologer, vilka man har att tacka för treperiodssystemets införande, och han beklagar, att deras arbeten förblivit »almost unknown.»³ En särskild uppmärksamhet förtjänar det stycke i Lubbocks inledning där han, låt vara artigt tveksam, granskar Nilssons teori om bronsåldersföremålets feniciska ursprung. Han gör vägande invändningar mot den men undviker ett kategoriskt uttalande.⁴ Det var inte första gången han berörde frågan. Redan i ett brev till Nilsson av 23/11 1863 hade han uttalat sina tvivel, och två år senare hade han i sitt första större arbete, *Prehistoric times* (1865), utförligt uppehållit sig vid ämnet och där hövligt men bestämt avböjt Nilssons åsikter om den feniciska importen och Baalsdyrkan i Norden. År 1869 utkom *Prehistoric times* i svensk upplaga under titeln *Menniskans urtillstånd*. Initiativtagare till översättningen var Sven Nilsson, som på detta vis ville göra Lubbock en gentjänst för hans osparda mödor; redan 1866 har det, som framgår av Lubbocks brev, varit tal om saken. Emellertid kom Nilsson i en vansklig situation genom engelsmannens kritiska inställning till hans kära feniciska tema. Han beslöt därför att kraftfullt hävda dess sanning, innan läsaren hunnit fram till Lubbocks text. Det skedde helt kortfattat i det förord varmed Nilsson försåg boken; utförligare, med yttersta ihärdighet drev han teorien

³ Sven Nilsson, *The primitive inhabitants of Scandinavia*, ed. by J. Lubbock, London 1868, Editor's preface. Yttrandet om Nilsson som medgrundare av treperiodssystemet (Lubbock citerar dock här en annan forskare) är inte välgrundat; jfr Hildebrand, a. a., s. 708 ff.

⁴ A. a., s. xxxv f.

i en påföljande inledning, kallad Bidrag till bronskulturens historia i Skandinavien.⁵

Det arbete som väckt denna diskussion, bronsåldersdelen av Skandinaviska Nordens urinvånare, utkom aldrig i engelsk översättning. Det är väl upprepade gånger tal därom i Lubbocks brev, Nilsson hade t. o. m. på hösten 1869 skickat honom en nyöversättning till engelska av boken (Lubbock 26/10 [1869]), men förläggaren var ovillig, och inte heller när frågan vid 1870-talets mitt återupptogs, ledde det till något resultat.

Summary:

SVEN NILSSON'S ENGLISH CONTACTS (LYELL, DARWIN
AND LUBBOCK).

By STEN LINDROTH.

Sven Nilsson (1787—1883) was a central figure in Swedish scientific research during the greater part of the 19th century. He did considerable work, sometimes of a pioneer nature, in different fields: zoology, paleontology, anthropology, geology, and archaeology. The most influential of Nilsson's many books were *Skandinavisk fauna* (Scandinavian fauna), the first volume of which appeared in 1820, and the broadly planned study entitled *Skandinaviska Nordens urinvånare* (The Aborigines of the Scandinavian North), 1838—64, where he treated the Stone and Bronze Age cultures of Scandinavia. By using a strictly natural scientific method, he succeeded in the latter — above all in the Stone Age section — in opening up new paths to the archaeologist.

The studies presented here deal with Sven Nilsson's relations with a number of prominent English scholars. He himself visited England several times where, *inter alia*, he more than once addressed the Meeting of the British Association in Oxford in 1847. His first meeting with Charles Lyell, however, was in Lund in 1834, during the latter's trip to Sweden; our article reproduces both a long letter written by the English geologist the same year, describing his geological discoveries in Sweden, and also two letters from the 1860's on archaeological problems. There are two short notes from Charles Darwin to Nilsson, written 1868—69. Darwin — who also corresponded with Sven Lovén, the other leading Swedish zoologist of the time — wanted to know when the horns develop in the young reindeer. Nilsson provided the desired data, which Darwin used for his doctrine of sexual selection (cf. Descent

⁵ J. Lubbock, *Menniskans utillstånd, med förord och inledning af S. Nilsson*, Stockholm 1869. Lubbocks diskussion av Nilssons feniciska teori återfinnes i bronsålderskapitlet, s. 29 ff.

of man, 1871, I, p. 288). As a young man, John Lubbock (Lord Avebury) met Sven Nilsson at the Meeting of Scandinavian Naturalists in Stockholm in 1863, after which they were in constant correspondence up to the middle of the 70's, on their common interests of archaeology and anthropology. Lubbock arranged for an English translation of Nilsson's book on the Stone Age (*The primitive inhabitants of Scandinavia*, London 1868), while Nilsson introduced Lubbock's *Prehistoric Times* (1869) to the Swedish public. They were not always agreed on factual questions. Lubbock was as little able as Lyell to accept Sven Nilsson's fanciful view that the culture of the Scandinavian Bronze Age was of Phoenician origin.